

Josip Volović

Dječje epidemije u župi Prilišće

od 1891. do 1895. godine

Pregledavajući Maticu umrlih Župe Prilišće, uočio sam veliku smrtnost djece u posljednjem desetljeću devetnaestog stoljeća. Istovjetni uzroci smrti ukazivali su na epidemije, pretežno s bolestima dišnog i probavnog sustava. Bilo je to prije podosta godina, a naše sadašnje okruženje pandemijom COVID-19 ponukalo me je detaljnije istražiti to razdoblje i sagledati prostorne i brojčane razmjere, širenje i trajanje zaraza, pojavnost u odnosu na godišnja doba i učestalost unutar obitelji, susjedstva i pojedinih sela.

Sagledavanje razdoblja od 1891. do 1895. godine, pokazalo je zastrašujuće podatke da je u ovoj malenoj župi, koja je u to vrijeme imala oko 320 kuća, umrlo čak 145-ero djece u tih pet godina, ili u prosjeku 29-ero djece svake godine! Gotovo da je (u prosjeku) svaka druga kuća ostala bez po jednog djeteta.

U tom je petogodišnjem pomoru:

- 57-ero roditelja izgubilo po jedno dijete,
- 17-ero roditelja izgubilo dvoje djece,
- četiri su bračna para ostala bez troje djece,
- jedna je obitelj izgubila četvero djece, a
- jedna obitelj čak petero djece u samo pet godina.

Zanimljivo je da u promatranih pet godina nije zabilježen niti jedan smrtni slučaj kod djece na Račaku i na Staroj Cesti. Za pretpostaviti je da je tu djecu zaštitila određena izoliranost povezana s nešto udaljenijim položajem ovih sela u odnosu na susjednu Vukovu Goricu i Prilišće.

Što je uzrokovalo česte respiratorno probavne epidemije?

U prošlim stoljećima, česte i dugotrajne epidemije pogađale su sve sredine i sve dobne skupine, a ponajviše najranjivije: djecu, pothranjene i osobe s drugim bolestima i slabim imunitetom. Opća, higijenska i sanitarna zaostalost, loši higijenski uvjeti i navike, jednolična prehrana, nizak materijalni i higijenski standard uz nedostatak i problem zdrave vode bili su uzrokom manjkave osobne higijene, čistoće ruku i higijene prostorija. Uz rijetko pranje odjeće ili posteljine bolesnika, sve je to pogodovalo brzom širenju bolesti, ponajviše fekalno-oralnim putem.

Mnogočlana domaćinstva u skućenim kućama, počesto s više zadržanih obitelji čija su se djeca zajedno igrala i spavala, boravak djece u školi, kontakti svih ukućana sa susjedstvom i rodbinom, okupljanja u crkvi i na pogrebima, uz običaj čuvanja pokojnika u kući – sve je to pogodovalo brzom širenju zaraza.

U to vrijeme, medicina je bila veoma ograničenih mogućnosti, a uz to i teško dostupna ruralnim žiteljima, kako zbog udaljenosti tako i zbog materijalnih nemogućnosti. O zaraznim bolestima i kao se zaštititi od njih, znalo se veoma malo, a o uzročnicima još manje. Zarazne klice, paraziti, virusi i bakterije otkriveni su podosta kasnije, tako i spasonosni penicilin i cjepiva.

Slijedi dugački popis umrle djece s osnovnim matičnim podacima (**Tablica 1**). Radi lakšeg praćenja po godišnjim dobima datumi su obojani (zima sivom bojom, proljeće žutom, ljeto zelenom i jesen narančastom bojom). Iz tog razloga i adrese po selima su također obojane: Vukova Gorica crvenom bojom, Gornje Prilišće sivom, Srednje Prilišće zelenom, Donje Prilišće plavom, Ladešići žutom te Jakovci i Culibrki svjetlom i tamno ljubičastom bojom.

Tablica 1. Popis umrle djece od 1891. do 1895. godine:

R. br.	Godina 1891.					
	Datum	Pokojnik	Starost	Roditelji	Adresa	Uzrok smrti
1.	04.01.	Marko Luić	8 godina	Miko i Kata	G. Prilišće 6	utopio se
2.	03.02.	Dora Šoštar	25 dana	Anton i Bara	Jakovci 18	gliste
3.	03.03.	Petar Žunić	10 dana	Miho i Magda	D. Prilišće 26	gušteri
4.	03.03.	Ana Dokman	8 mjeseci	Josip i Magda	V. Gorica 67	slabost
5.	11.03.	Niko Erdeljac	1 godina	Niko i Ana	Sr. Prilišće 6	vrućica
6.	15.03.	Josip Jakšić	2 mjeseca	Janko i Kata	D. Prilišće 21	slabost
7.	16.03.	Marko Bestić	5 godina	Juraj i Marija	G. Prilišće 41	velika nevolja
8.	23.03.	Janko Šoštar	13 godina	Nikola i Tonka	Jakovci 18	pokostna bolest
9.	04.04.	Bara Bendeković	3 mjeseca	Antun i Ana	Sr. Prilišće 10	oteklina
10.	10.05.	Ivan Sestrić	7 godina	Miho i Magda	D. Prilišće 16	groznica
11.	02.06.	Niko Boljkovac	1 godina	Nikola i Kata	V. Gorica 62	slabost
12.	28.06.	Franjo Boljkovac	2 godine	p. Nikola i Bara	Sr. Prilišće 20	dobrac
13.	30.06.	Franjo Šebalj	1 1/2 god.	Josip i Ana	V. Gorica 42	dobrac
14.	16.07.	Martin Dukovčić	2 godine	pok. Miho i Ana	D. Prilišće 15	velika nevolja
15.	18.07.	Josip Basar	1 godina	Janko i Marija	G. Prilišće 12	dobrac
16.	24.08.	Josip Rebac	18 godina	sluga V. Gor. 10	Črno.Kamanje 7	unutar. k(r)varenje
17.	01.09.	Marija Šebalj	6 godina	Josip i Ana	V. Gorica 42	grlobolja
18.	10.09.	Niko Erdeljac	3 godine	Juraj i Kata	Sr. Prilišće 4	oteklina
19.	17.09.	Marija Pavlaković	4 godine	Josip i Ana	V. Gorica 9	gušteri
20.	21.09.	Barbara Pavlaković	7 godina	Josip i Ana	V. Gorica 9	gušteri
21.	26.09.	Marija Erdeljac	3 godine	Miho i Marija	G. Prilišće 3	kašalj
22.	26.09.	Ivan Rudar	2 godine	Ivan i Ana	Jakovci 7	oteklina
23.	28.10.	Josip Bahorić	1 sat	Josip i Marija	G. Prilišće 42	slabost
24.	02.11.	Ivan Pavlaković	2 godine	Ivan i Jela	V. Gorica 16	gliste
25.	03.11.	Bara Culibrk	4 godine	p. Šimun i Jela	Culibrki 2	velika nevolja
26.	12.11.	Niko Pavlaković	5 godina	Ivan i Jela	V. Gorica 16	slabost
27.	17.11.	Juraj Bubaš	3 godine	Josip i Marija	V. Gorica 20	slabost
28.	22.11.	Juraj Šubašić	12 dana	Niko i Bara	V. Gorica 22	slabost
29.	14.12.	Juraj Boljkovac	3 godine	Juraj i Bara	V. Gorica 55	"obgorio i umro"
30.	16.12.	Ana Šubašić	1 godina	Josip i Ana	V. Gorica 27	velika nevolja
31.	17.12.	Franca Dokman	2 godine	Niko i Bara	V. Gorica 35	vodena bolest
32.	30.12.	Marija Šubašić	14 godina	Josip i Ana, krč.	V. Gorica 27	upala pluća

R. br.	Godina 1892.					
	Datum	Pokojnik	Starost	Roditelji	Adresa	Uzrok smrti
1.	01.01.	Marija Dokman	1 sat	Miko i Barbara	V. Gorica 35	slabost
2.	04.01.	Ivan Žunić	1 1/2 mj.	Leonard i Bara	D. Pr. dućan (65)	velika nevolja
3.	06.01.	Bara Pavlaković	1 1/2 god.	Niko i Marija	V. Gorica 7	slabost
4.	19.01.	Magda Rudar	5 godina	Ivan i Ana	Jakovci 7	boginje
5.	02.02.	Dora Jakovčić	2 godine	Marko i Ana	Jakovci 12	kraste
6.	12.02.	Ana Erdeljac	1/2 godine	Franjo i Ana	G. Prilišće 53	vodena bolest
7.	26.02.	Ana Belavić	7 godina	Ivan i Jela	Culibrki 5	gušteri
8.	18.04.	Kata Bendeković	1 sat	Anton i Ana	Sr. Prilišće 10	slabost
9.	17.06.	Janko Sestrić	7 godina	p. Juraj i Marija	D. Prilišće 18	vrućica

10.	26.06.	Ana Čorko	1 dan	Josip i Emilija	Ladešići 17	nedonošče
11.	25.07.	Ana Pavlaković	4 godine	Josip i Kata	V. Gorica 6	groznica
12.	31.07.	Josip Mastnjak	4 mjeseca	Petar i Roza	Jakovci 24	slabost - Budački
13.	03.10.	Miho Erdeljac	1 sat	Josip i Bara	G. Prilišće 51	slabost
14.	13.10.	Janko Jakovčić	1 sat	Marko i Ana	Jakovci 12	nedonošče
15.	14.10.	Bara Jakovčić	1 dan	Marko i Ana	Jakovci 12	nedonošče
16.	21.10.	Katarina Bahorić	6 godina	Nikola i Ana	D. Prilišće 41 kov.	kašalj
17.	24.10.	Magda Trpčić	3 mjeseca	Janko i Jela	Ladešići 14	slabost
18.	02.11.	Magda Basar	3 1/2 mj.	Janko i Marija	G. Prilišće 12	slabost
19.	05.11.	Marija Erdeljac	1 godina	Ivan i Marija	Sr. Prilišće 6	groznica
20.	06.12.	Franca Bestić	9 godina	Ivan i Marija	G. Prilišće 43	pošaline

R. br.	Godina 1893.					
	Datum	Pokojnik	Starost	Roditelji	Adresa	Uzrok smrti
1.	01.01.	Marija Čoholić	8 godina	Mato i Roza	D. Prilišće 33	groznica
2.	04.01.	Marija Sestrić	3 mjeseca	Josip i Franca	D. Prilišće 18	zahlipci
3.	19.01.	Janko Erdeljac	9 mjeseci	Niko i Ana	Sr. Prilišće 6	pošaline
4.	29.01.	Ivan Lukešić	2 godine	Niko i Katarina	Ladešići 1	sušica
5.	10.03.	Josip Šubašić	5 mjeseci	Juraj i Marija	V. Gorica 64	dobrac
6.	11.03.	Marija Rudar	2 godine	Ivan i Ana	Jakovci 7	zahlipci
7.	30.03.	Marija Erdeljac	3 1/2 god.	Josip i Bara	G. Prilišće 51	groznica
8.	03.04.	Josip Jacović	7 mjeseci	Josip i Kata	G. Prilišće 35	zahlipci
9.	04.04.	Marko Rudar	1 godina	Mato i Dora	Jakovci 8	kašalj
10.	10.04.	Ivan Moškun	3 sata bliz.	Niko i Kata	V. Gorica 59	nedonošče
11.	12.04.	Josip Vidnić	5 dana	Janko i Kata	Lipa / V. Gorica	nedonošče
12.	13.04.	Ana Šebalj	2 mjeseca	Niko i Ana	V. Gorica 43	kašalj
13.	24.04.	Juraj Moškun	14 dana bliz.	Niko i Kata	V. Gorica 59	slabost
14.	06.05.	Juraj Bursić	2 mjeseca	Grga i Ana	Sr. Prilišće 7	boginje
15.	15.05.	Josip Šubašić	6 mjeseci	Josip i Magda	D. Prilišće 6	kašalj
16.	25.05.	Kata Jakšić	6 mjeseci	Mato i Marija	D. Prilišće 52	slabost
17.	28.05.	Ana Žunić	11 godina	Lovro i Magda	D. Prilišće 25	groznica
18.	16.06.	Ivan Žunić	7 mjeseci	Lovro i Magda	D. Prilišće 25	vodena b
19.	20.06.	Nikola Volović	10 mjeseci	Juraj i Bara	D. Prilišće 12	boginje
20.	05.07.	Barbara Volović	5 godina	Janko i Jela	D. Prilišće 11	boginje
21.	20.07.	Ivan Žunić	1 mjesec	Leonard i Bara	D. Prilišće 65	slabost
22.	02.08.	Barra Bendeković	2 1/2 mj.	Antun i Ana	Sr. Prilišće 10	slabost
23.	06.08.	Miho Sladić	1 godina	Josip i Bara	D. Prilišće 4	kašalj
24.	12.08.	Ana Sestrić	2 mjeseca	Marko i Marija	D. Prilišće 55	slabost
25.	19.08.	Ljubica Pavlaković	3 godine	Marko i Dora	V. Gorica 9	grlice
26.	25.08.	Franjo Boljkovac	2 mjeseca	Juraj i Barbara	Sr. Prilišće 20	slabost
27.	04.09.	Petar Culibrk	2 mjeseca	Janko i Kata	Culibrki 1	slabost
28.	28.09.	Josip Šimunović	6 godina	Ivan i Roza	Sr. Prilišće 24	kašalj
29.	07.10.	Jaga Ladešić	16 godina	pok. Grga i Jela	Culibrki 2	grčevi
30.	26.10.	Marta Dokman	15 godina	pok. Josip i Ana	V. Gorica 26	upala pluća

31.	27.10.	Niko Boljkovac	1 godina	Niko i Kata	V. Gorica 62	kašalj
32.	28.10.	Marija Grdašić	1 1/2 god.	Josip i Jela	Jakovci 20	zahlipci
33.	03.11.	Ana Vulaković	6 mjeseci	Franjo i Magda	Ladešići 28	slabost
34.	03.11.	Ana Vukobratić	7 mjeseci	Nikola i Ana	V. Gorica 65	grlice
35.	16.11.	Josip Vukobratić	1 godina	Josip i Kata	V. Gorica 65	grlice
36.	27.11.	Josip Boljkovac	3 godine	Josip i Franca	V. Gorica 53	grlice
37.	28.11.	Barbara Boljkovac	1 godina	Josip i Franca	V. Gorica 53	grlice
38.	12.12.	Lovro Franković	9 mjeseci	Marija	V. Gorica	grlice
39.	12.12.	Nikola Lorković	2 godine	Mate i Roza	G. Prilišće 48	grlice
40.	23.12.	Karlo Lorković	2 1/2 god.	Josip i Ana	G. Prilišće 48	grlice
41.	27.12.	Magda Luić	2 1/2 god.	Janko i Marija	G. Prilišće 15	grlice

R. br.	Godina 1894.					
	Datum	Pokojnik	Starost	Roditelji	Adresa	Uzrok smrti
1.	01.01.	Ana Luić	5 godina	Janko i Marija	G. Prilišće 15	groznica
2.	12.01.	Karolina Čorko	6 mjeseci	Josip i Emilija mlin	Ladešići 17	kašalj
3.	03.02.	Marija Ladešić	14 dana	Janko i Jela	Ladešići 2	kašalj
4.	05.02.	Ana Bestić	8 godina	Ivan i Marija	G. Prilišće 43	grlice
5.	12.02.	Ivan Gojtan	6 dana	Janko i Magda	D. Prilišće 42	proljev
6.	14.02.	Nikola Bestić	6 godina	Juraj i Marija	G. Prilišće 43	grlice
7.	16.02.	Ana Bestić	8 godina	Tomo i Marija	G. Prilišće 46	grlice
8.	17.02.	Marija Bestić	3 godine	Martin i Barbara	G. Prilišće 46	grlice
9.	25.02.	Marija Volović	2 godine	Nikola i Franca	D. Prilišće 11	grlice
10.	03.03.	Magda Jacović	7 godina	Miho i Jela	G. Prilišće 37	grlice
11.	28.03.	Leonard Lorković	6 mjeseci	Mate i Katarina	G. Prilišće 26	grlice
12.	05.04.	Josip Vular	3 godine	Lovro i Barbara	Ladešići 16	grlice
13.	09.04.	Ana Vular	1 godina	Lovro i Barbara	Ladešići 16	grlice
14.	21.04.	Nikola Sladić	1 1/2 god.	Stjepan i Magda	D. Prilišće 2	grlice
15.	24.04.	Katarina Sladić	4 godine	Stjepan i Magda	D. Prilišće 2	grlice
16.	11.05.	Marija Vukobratić	11 godina	Josip i Kata	V. Gorica 65	vrućica
17.	17.05.	Roza Budački	4 godine	pok. Pavao i Jela	Jakovci 22	grlice
18.	20.07.	Ana Volović	7 godina	pok. Janko i Roza	D. Prilišće 10	grlice
19.	26.07.	Marija Trpčić	6 tjedana	Janko i Jela	Ladešići 14	slabost
20.	04.08.	Marija Šubašić	5 godina	Josip i Magda	D. Prilišće 49	sušica
21.	05.08.	Josip Volović	3 godine	Nikola i Kata	D. Prilišće 13	grlice
22.	21.08.	Kata Šubašić	3 godine	Miho i Kata	D. Prilišće 28	grlice
23.	01.09.	Josip Čorko	28 dana	pok. Josip i Emilija	Ladešići 17	slabost
24.	22.09.	Magda Žunić	4 godine	Leonard i Barbara	D. Prilišće 65	sušica
25.	13.10.	Marija Žunić	2 mjeseca	Leonard i Barbara	D. Prilišće 65	grlice
26.	02.11.	Miho Gojtan	8 dana	Marko i Kata	D. Prilišće 47	slabost
27.	15.11.	Nikola Erdeljac	5 tjedana	Nikola i Marija	G. Prilišće 2	proljev
28.	19.11.	Nikola Moćvan	2 1/2 mj.	Josip i Magda	Ladešići 3	sušica
29.	24.11.	Franjo Boljkovac	6 godina	Šimun i Bara	V. Gorica 52	zahlipci
30.	24.11.	Ivan Volović	16 godina	pp. Janko i Franca	D. Prilišće 10	tifus

31.	05.12.	Magda Vidonić	1 1/2 god.	Josip i Roza	D. Prilišće 14	kašalj i fraz
32.	10.12.	Janko Čudija	3 mjeseca	Mijo i Bara	Ladešići 15	zahlipci
33.	29.12.	Bara Bendeković	8 mjeseci	Anton i Ana	Sr. Prilišće 10	bodac

R. br.	Godina 1895.					
	Datum	Pokojnik	Starost	Roditelji	Adresa	Uzrok smrti
1.	23.01.	Ivan Žunić	6 mjeseci	Lovro i Magda	D. Prilišće 25	zahlipci
2.	25.01.	Josip Vukavić	6 sati	Josip i Bara	V. Gorica 30	slabost
3.	25.01.	Bara Vukavić	5 sati	Josip i Bara	V. Gorica 30	slabost
4.	07.02.	mrtвороđeno muško	Šimunović	Petar i Bara	Sr. Prilišće 24	težak porod
5.	28.02.	Janko Basar	10 mj.	Janko i Marija	G. Prilišće 12	proljev
6.	09.03.	Bara Erdeljac	5 mjeseci	Nikola i Marija	G. Prilišće 2	proljev
7.	12.03.	Nikola Pavlaković	5 mjeseci	Franjo i Bara	V. Gorica 14	guta
8.	12.03.	Josip Volović	2 g. 5 mj.	Nikola i Franca	D. Prilišće 11	vrućica
9.	13.03.	mrtвороđeno muško	Boljkovac	Nikola i Marija	V. Gorica 50	mrtвороđenče
10.	16.03.	Nikola Erdeljac	2 dana	Josip i Bara	G. Prilišće 1	proljev
11.	27.04.	Nikola Bendeković	6 godina	Nikola i Bara	G. Prilišće 53	grlice
12.	15.07.	Marija Šubašić	1/2 mj.	Nikola i Bara	V. Gorica 22	zahlipci
13.	19.08.	Miko Bendeković	11 mj.	Franjo i Ana	G. Prilišće 47	griža
14.	18.09.	Franca Boljkovac	6 mjeseci	Mato i Ana	V. Gorica 51	proljev
15.	18.09.	Kata Pavlaković	1 godina	Mato i Bara	V. Gorica 14	proljev
16.	20.09.	Bara Erdeljac	1 1/2 god.	Nikola i Ana	Sr. Prilišće 6	griža
17.	09.10.	Petar Šimunović	6 godina	Juraj i Magda	Sr. Prilišće 17	vrućica
18.	17.11.	Josip Foršek	8 mjeseci	Mato i Ljubica	V. Gorica 72	zahlipci
19.	28.11.	Kata Bendeković	1/2 sata	Anton i Ana	Sr. Prilišće 10	prerani porod

Govoreći o velikoj smrtnosti u ovim promatranim godinama, valja još spomenuti da je 1918. godine u epidemiji španjolske gripe među osamnaest preminulih bilo čak osmero djece razne dobi, što je čak 44 %.

Nazivi dječjih bolesti i zastupljenost

Prilikom evidentiranja smrti u crkvenoj matici, upisivan je i uzrok smrti, odnosno bolest od koje su pokojnici bolovali. Očito su ove dijagnoze (desni – sedmi vertikalni stupac) rijetko (ili uopće nisu) bile liječničke. Stoga su uopćene i u nekim slučajevima dvojbene. Korišteni su većinom arhaični i narodni nazivi bolesti, različiti u raznim govornim područjima. Mnogi od tih naziva se danas rijetko upotrebljavaju pa ih nije jednostavno prepoznati niti sistematizirati. To se naročito odnosi na "dijagnoze" kao što su: *velika nevolja*, *oteklina*, *vrućica*, *groznica*, *grčevi*... što su zapravo simptomi mnogih bolesti. Na podužem popisu bolesti (**Tablica 2.**), zabilježenih u matici umrlih kao uzrok dječjih smrti, ima raznih naziva za istu ili sličnu bolest, od latinskih do narodnih koji su se i lokalno često razlikovali. Nazivi bolesti koji su zabilježeni u Matici umrlih, u tablici su navedeni masnim slovima (za razliku od drugih naziva), a brojke označavaju njihovu pojavnost.

Najviše puta je upisana "slabost života", čak 27 puta. Ovu "dijagnozu" može se pripisati mnogim bolestima dišnog i probavnog trakta, jednako kao i vrućicu i groznicu.

Tablica 2.

Uzroci smrti djece 1891. – 1895. godine		
Virusne bolesti:		
morbile	dobrac = male boginje ili ospice	4
	boginje = male boginje ili ospice	4
Bakterijske bolesti (dišno probavnog sustava):		
difterija, (gušobolja):	grlice , (grla, zadavica, krup)	18
	grlobolja	1
	gute (guše, guša?)	1
	zahlipci (= difterija ?)	9
	gušteri (= difterija ?)	4
pertussis, hripavac, kukurikavac, veliki ili magareći kašalj		11
tetanus?, epilepsija?, "fras"?	grčevi (zli grč ?)	9
šarlah ili ...?	groznica	7
	vrućica	5
dizenterija, srdobolja (bakterijska i amebna)	griža	2
gastroenteritis	proljev (dijareja)	7
	unutarnje k(r)varenje	1
tifus	pošaline	2
	tifus	1
tuberkuloza	sušica	4
Respiratorne bolesti (poput gripe):		
upala pluća	virusna ili bakterijska (pneumonija)	2
Razne bolesti i uopćene dijagnoze:		
	vodena bolest (hidropsija)	3
	gliste	2
	bodac	1
Smrtnost u porodu:		
	nedonošče	5
	prerani porod	2
	mrtвороđeno	1
Nejasni uzroci:		
	slabost života	27
	velika nevolja	5
	oteklina	3
	kraste	1
	pokostna bolest	1
Nesretni događaji:		
	utopio se	1
	požar, " obgorio "	1
	usmrtilo ga mlinsko kolo	1

Bolest "grlice", kao jedan od naziva za difteriju tj. grlobolju ili gute, pojavljuje se 18 puta. Zhlipci, koji se javljaju devet puta, više znani kao dječji zhlipci, još je jedan naziv korišten za difteriju, tešku bolest gornjeg dišnog sustava.

Kašalj je upisan 11 puta i vjerojatno se radi o velikom ili magarećem kašlju, poznatijem kao hripavac, a zvan je i kukurikavac. Još veća enigma su "grčevi", zvani i "fras", a spomenuti su devet puta. Može se samo pretpostavljati radi li se o tetanusu, zvanom i "zli grč", bolesti središnjeg živčanog sustava povezanoj s epileptičnim napadima (febrilne konvulzije)?

U gornjem tabličnom pregledu uzroka smrti, pokušaj je određenog laičkog sistematiziranja ubilježениh bolesti, koji je dijelom zasnovan na pretpostavkama budući se i dostupni podaci i objašnjenja u literaturi također ponekad razlikuju.

Lakšem snalaženju i odgonetavanju pojedinih naziva, možda će (moguće zainteresiranom čitaocu) pomoći sljedeće enciklopedijske natuknice za najčešće dječje zarazne bolesti:

Difterija (gušobolja, guše, grlica, grlice) zarazna je bakterijska bolest gornjih dišnih putova ili kože, a zahvaća djecu između druge i sedme godine života.

Dizenterija (šigeloza, griža, srdobolja) jaka zarazna infekcija debelog crijeva. Javlja se u okruženju loše higijene zbog nečistih i otvorenih zahoda seoskih dvorišta, a širenju pridonose muhe koje klice raznose na hranu i usta male djece. Najčešće obolijevaju djeca od prve do pete godine života.

Gastroenteritis naziv je za skupinu bakterijskih i virusnih bolesti koje uzrokuju mučninu, povraćanje, grčeve, gubitak težine i proljev. Kod djece je najpogubniji proljev.

Hripavac (veliki kašalj, magareći kašalj, kukurikavac, pertussis) jako je teška i izuzetno zarazna bakterijska bolest, praćena snažnim, iscrpljujućim kašljem.

Male boginje (morbili), ospice, dobrac, virusna zarazna bolest, česta kod pothranjene djece.

Meningitis je bakterijska ili virusna zarazna bolest živčanog sustava koja uzrokuje upalu ovojnice mozga.

Pneumonija ili upala pluća virusna je ili bakterijska infekcija. Najteže pogađa dišni sustav.

Šarlah (škrlet, scarlatina) je zarazna bolest uzrokovana bakterijom *streptokok*. Simptomi su crveni osip po tijelu, vrućica, povraćanje i grlobolja.

Tetanus (zli grč) bakterijska je bolest središnjeg živčanog sustava.

Tuberkuloza ili sušica bakterijska je bolest, zahvaća pluća. Pogoduju joj loši higijenski uvjeti, neishranjenost i slab imunitet. Prenosi se kapljičnim putem.

Vodne kozice (varicellae), tipično je dječja zarazna bolest uzrokovana virusom.

Uz to, brojke od pet smrtnih ishoda kod preranih poroda i dvoje umrle nedonoščadi (**Tablica 2**), vjerojatno su dijelom posljedica i teškog fizičkog rada roditelja, često sve do samog poroda. Ovaj je uzrok također moguće, barem dijelom, vezati i na dio čestih dijagnoza "slabost života", naročito kod smrtnosti u prvim danima i prvim tjednima po porodu.

Učestalost pojavnosti i brojnost smrtnih slučajeva

Sagledavajući petogodišnje razdoblje od 1891. do 1895. godine (**Tablica 1.**), vidljivo je da je (po smrtnosti) i u blažim godinama 1892. i 1895., umrlo 20-ero odnosno 19-ero djece (**Tablica 3.**). Dvostruko, čak 41 dijete umrlo je u 1893. godini (dnevni indeks smrtnosti 0,11). Ako pak pogledamo vremenski interval od 10. ožujka 1893. do 3. ožujka 1894. godine, dolazimo do brojke od čak 47-ero umrle djece u 358 dana (indeks 0,13), što znači da je u prosjeku svakih osam dana umiralo jedno dijete.

Tablica 3. Broj umrle djece po selima 1891. – 1895.

s indeksom smrtnosti prema broju kuća / domaćinstava

Godina	1891.	1892.	1893.	1894.	1895.	ukupno	broj kuća	indeks
Vukova Gorica	15	3	13	2	8	41	90	0,46
Gornje Prilišće	5	4	5	8	5	27	60	0,45
Srednje Prilišće	4	2	5	1	4	16	40	0,40
Donje Prilišće	4	3	11	13	2	33	67	0,49
Ladešići	–	2	2	8	–	12	28	0,43
Jakovci	3	5	3	1	–	12	30	0,40
Culibrki	1	1	2	–	–	4	6	0,66
ukupno	32	20	41	33	19	145	321	0,45

Petogodišnji indeks smrtnosti u odnosu na broj kuća bio je za cijelu župu 0,45 što znači da je u prosjeku, zamalo svaka druga kuća izgubila jedno dijete. Ovaj je indeks bio u svim selima veoma ujednačen, osim za malene Culibrke gdje je bio veći, a na Račaku i na Staroj Cesti nije bilo umrle djece.

Kolika je bila pogođenost pojedinih sredina, nekih obitelji ili kuća s više obitelji, ilustriraju sljedeći podaci:

U Donjem Prilišću, od 15. svibnja do 12. kolovoza 1893. godine (**Tablica 1.**), u 90 je dana umrlo devetero djece što znači da je svakih deset dana umiralo jedno dijete (indeks dnevne smrtnosti 0,10).

Još je gore bilo u Vukovoj Gorici gdje je od 2. studenoga 1891. do 6. siječnja 1892. godine (**Tablica 1.**), u 66 dana umrlo desetero djece (dnevni indeks 0,15); te od 10. do 24. travnja 1893. kada je u samo 11 dana umrlo četvero djece (indeks 0,36).

10.	10.04.93.	Ivan Moškun	3 sata bliz.	Niko i Kata	V. Gorica 59	nedonošče
11.	12.04.93.	Josip Vidnić	5 dana	Janko i Kata	Lipa - V. Gorica	nedonošče
12.	13.04.93.	Ana Šebalj	2 mjeseca	Niko i Ana	V. Gorica 43	kašalj
13.	24.04.93.	Juraj Moškun	14 dana bliz..	Niko i Kata	V. Gorica 59	slabost

U studenom 1893. godine, u dvije kuće u Vukovoj Gorici umrlo je po dvoje djece s istom dijagnozom: grlice (ili difterija).

34.	03.11.93.	Ana Vukobratić	7 mjeseci	Nikola i Ana	V. Gorica 65	grlice
35.	16.11.93.	Josip Vukobratić	1 godina	Josip i Kata	V. Gorica 65	grlice
36.	27.11.93.	Josip Boljkovac	3 godine	Josip i Franca	V. Gorica 53	grlice
37.	28.11.93.	Barbara Boljkovac	1 godina	Josip i Franca	V. Gorica 53	grlice

U 1894. godini epidemijsko je žarište buknulo u zaseoku Bestići u Gornjem Prilišću. U samo šest dana, od 12. do 17. veljače, u dvije susjedne kuće umrlo je četvero djece (indeks dnevne smrtnosti čak 0,66).

4.	05.02.94.	Ana Bestić	8 godina	Ivan i Marija	G. Prilišće 43	grlice
6.	14.02.94.	Nikola Bestić	6 godina	Juraj i Marija	G. Prilišće 43	grlice
7.	16.02.94.	Ana Bestić	8 godina	Tomo i Marija	G. Prilišće 46	grlice
8.	17.02.94.	Marija Bestić	3 godine	Martin i Barbara	G. Prilišće 46	grlice

Ako pak sagledavamo smrtnost djece po kućama ili domaćinstvima, odnosno po obiteljima, u promatranom petogodišnjem vremenu 1891. do 1895. godine (**Tablica 4.**), vidi se da je:

- jedno dijete izgubilo čak 57-ero roditelja,
- 17-ero je roditelja izgubilo dvoje djece,
- bez troje djece su ostala četiri bračna para, a
- jedna je obitelj izgubila četvero djece, te
- jedna obitelj čak petero djece u samo pet godina.

Tablica 4. Broj umrle djece po obiteljima 1891. – 1895.

Godina 1891. – 1895.	Broj smrtnih slučajeva po kućama/domaćinstvima								Broj umrle djece
	1	1+1 =2	2	2+1 =3	3	3+1 =4	4	5	
Vukova Gorica	15	1	9	2	–	–	–	–	41
Gornje Prilišće	11	3	2	1	1	–	–	–	27
Srednje Prilišće	3	2	–	–	–	1	–	1	16
Donje Prilišće	17	1	3	1	–	–	1	–	33
Ladešići	5	–	2	–	1	–	–	–	12
Jakovci	4	–	1	–	2	–	–	–	12
Culibrki	2	1	–	–	–	–	–	–	4
ukupno	57 x 1	8 x 2	17 x 2	4 x 3	4 x 3	1 x 4	1 x 4	1 x 5	145

Kako je u to vrijeme bio čest slučaj da su pod istim krovom tj. u zadržnoj kući u zajedničkom domaćinstvu živjele dvije ili više obitelji, uz ove tragične brojke treba još napomenuti da je bilo:

- osam slučajeva kada su u zajedničkoj kući dvije obitelji izgubile po jedno dijete,
- četiri slučaja kada je u zajedničkoj kući jedna obitelj izgubila dvoje djece i druga obitelj jedno dijete, kao i
- jedan slučaj kada je u zajedničkoj kući jedna obitelj izgubila troje djece i druga obitelj jedno dijete.

Pomoću kućnih brojeva, matičnih i drugih raspoloživih podataka, zamjetno je da je uspostava bliskih kontakata nesporno uzrokovala širenje zaraze, ponajviše unutar obitelji i susjedstva, ali i među rodbinom

Najviše djece, čak pet kćeri u prvoj godini života, izgubila je obitelj Antuna i Ane Bendeković u Srednjem Prilišću 10.

Trgovačka obitelj Žunić u Donjem Prilišću 65, ostala je u analiziranom razdoblju bez četvero djece, ali je prije i nakon ovih godina izgubila još četvero djece. No, ni to nije sve; nakon smrti čak osmero malodobne djece, u kasnijoj epidemiji španjolske gripe umro je njihov 27-godišnji sin svećenik, mladi kapelan u Bosiljevu. Je li uzrok tolike smrtnosti malodobne djece u ovoj kući vezan uz činjenica da je tu djelovala poznata prodavaonica i gostionica uz što je vezana velika fluktuacija ljudi, ne može se tvrditi, ali niti isključiti.

Koliki su bili razmjeri epidemija zorno prikazuju i sljedeći primjeri:

Po dva su smrtna slučaja u istom danu zabilježena čak osam puta i to: po dva puta u 1891. i 1893. godini, po jednom u 1894. i tri puta u 1895. godini.

4.	03.03.91.	Petar Žunić	10 dana	Miho i Magda	D. Prilišće 26	gušteri
5.	03.03.91.	Ana Dokman	8 mjeseci	Josip i Magda	V. Gorica 67	slabost

22.	26.09.91.	Marija Erdeljac	3 godine	Miho i Marija	G. Prilišće 3	kašalj
23.	26.09.91.	Ivan Rudar	2 godine	Ivan i Ana	Jakovci 7	oteklina

33.	03.11.93.	Ana Vulaković	6 mjeseci	Franjo i Magda	Ladešići 28	slabost
34.	03.11.93.	Ana Vukobratić	7 mjeseci	Nikola i Ana	V. Gorica 65	grlice

38.	12.12.93.	Lovro Franković	9 mjeseci	Marija	V. Gorica	grlice
39.	12.12.93.	Nikola Lorković	2 godine	Mate i Roza	G. Prilišće 48	grlice

29.	24.11.94.	Franjo Boljkovac	6 godina	Šimun i Bara	V. Gorica 52	zahlipci
30.	24.11.94.	Ivan Volović	16 godina	p. Janko i p. Franca	D. Prilišće 10	tifus

2.	25.01.95.	Josip Vukavić	6 sati	Josip i Bara	V. Gorica 30	slabost
3.	25.01.95.	Bara Vukavić	5 sati	Josip i Bara	V. Gorica 30	slabost

7.	12.03.95.	Nikola Pavlaković	5 mjeseci	Franjo i Bara	V. Gorica 14	guta
8.	12.03.95.	Josip Volović	2 god. 5 mj.	Nikola i Franca	D. Prilišće 11	vručica

14.	18.09.95.	Franca Boljkovac	6 mjeseci	Mato i Ana	V. Gorica 51	proljevi
15.	18.09.95.	Kata Pavlaković	1 godina	Mato i Bara	V. Gorica 14	proljevi

Zabilježena su i tri uzastopna dana s umrlim djetetom.

30.	26.10.93.	Marta Dokman	15 godina	pok. Josip i Ana	V. Gorica 26	upala pluća
31.	27.10.93.	Niko Boljkovac	1 godina	Niko i Kata	V. Gorica 62	kašalj
32.	28.10.93.	Marija Grdašić	1 1/2 god.	Josip i Jela	Jakovci 20	zahlipci

U promatranih pet godina zbila su se i tri nesretna događaja. Godina 1891. započela je nesretno; osmogodišnji učenik Marko Luić iz Gornjeg Prilišća 6, kličući se na ledu, utopio se u Kupi. Bezuspješno ga je iz ledene vode pokušala spasiti baka, ali je i ona preminula isti dan od velike prozebe.

1.	04.01.91.	Marko Luić, unuk	8 god.	Miko i Kata	G. Prilišće 6	utopio se
1.a	04.01.91.	Kata Luić, baka	64 god.	r. Sladić	G. Prilišće 6	spašavala unuka

Krajem iste godine, u Vukovoj je Gorici preminuo od opekline trogodišnji Juraj Boljkovac, a zabilježeno je da je "obgorio i od zadobivenih rana umro".

30.	14.12.91.	Juraj Boljkovac	3 godine	Juraj i Bara	V. Gorica 55	"obgorio i umro"
-----	-----------	-----------------	----------	--------------	--------------	------------------

Osamnaestogodišnji mladić, Franjo Erdeljac iz Srednjeg Prilišća 7, nesretno je stradao podižući vodni zapor na priliškom mlinu. Izmakla mu se daska pod nogama te je pao u žlijeb, a brza ga je voda odnijela pod mlinsko kolo koje ga je "satrio".

	31.08.92.	Franjo Erdeljac	18 god.	Miho i Bare	Sr. Prilišće 7	usmrtilo ga mlinsko kolo
--	-----------	-----------------	---------	-------------	----------------	--------------------------

Uz ovog nesretno stradalog mladića na pragu punoljetnosti, popisu preminule djece dodan je i jednako mlad, 18-godišnji Josip Rebac, iz Črnog Kamanja u Župi Lipa. Služio je kod Šubašića u Vukovoj Gorici 10 gdje je preminuo i kod sv. Juraja pokopan. Kao uzrok smrti nečitki zapis navodi teško disanje i unutrašnje kvarenje (ili krvarenje?).

17.	24.08.91.	Josip Rebac	18 god. sluga	Bartol i Julijana	Črno Kamanje 7 Vukova Gorica 10	unutar. k(r)varenje
-----	-----------	-------------	---------------	-------------------	------------------------------------	---------------------

Smrtnost po mjesecima u godini

Po smrtnosti je 1893. godina bila najgora, umrlo je 41 dijete, pa ju valja sagledati detaljnije, po mjesecima i po selima (**Tablica 5.**). Uočavamo da jedino u zimskoj veljači nije umrlo ni jedno dijete, što je prilično neočekivano u tako smrtonosnoj godini. U ostalim mjesecima smrtnost zapravo uopće nije ovisila o vremenskim uvjetima nego o pojavi žarišta zaraze u pojedinim sredinama i o širenju, uglavnom na susjedstvo, kao i o tome koliko je bilo dugo trajanje u pojedinom selu ili na više mjesta istovremeno.

Promotrimo li tamno obojene kućice s brojem umrle djece po mjesecima, može se donekle pratiti kretanje zaraze širom župe. Vidljivo je da su istovremeno bila zahvaćena dva do tri sela uz pojavnost trajanja kroz jedan do četiri mjeseca. I ovo govori da je širenje zaraze ponajviše ovisilo o blizini izvora bolesti i o kontaktima sa žarišnom sredinom.

Sveukupno, vidljiva je ujednačenost smrtnosti po mjesecima.

Tablica 5. Smrtnost po mjesecima u 1893. godini

1893. godina	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Ukupno
Vukova Gorica			1	4				1		2	4	1	13
Gornje Prilišće			1	1								3	5
Srednje Prilišće	1				1			2	1				5
Donje Prilišće	2				3	2	2	2					11
Ladešići	1										1		2
Jakovci			1	1						1			3
Culubrki									1	1			2
umrli po mjesecima	4	0	3	6	4	2	2	5	2	4	5	4	41

Iako je ovo malen uzorak, ipak upućuje na mogući zaključak da mjesečne promjene vremenskih prilika nisu uspijevale obuzdati ove zaraze, a što se potvrđuje i u sadašnje vrijeme.

Utjecaj godišnjih doba na smrtnost

Iz perspektive sadašnje epidemije COVID-19, dok iščekujemo hoće li toplije godišnje doba obuzdati širenje zaraze, zanimljivo je pogledati tablicu s podacima po godišnjim dobima za 1891. – 1895. godinu (**Tablica 6.**).

Tablica 6. Broj umrle djece po godišnjim dobima

Godina	Godišnje doba				Umrlih godišnje
	zima	proljeće	ljetno	jesen	
1891.	8	4	9	11	32
1892.	7	2	3	8	20
1893.	8	13	8	12	41
1894.	11	7	7	8	33
1895.	10	1	5	3	19
Ukupno	44	27	32	42	145

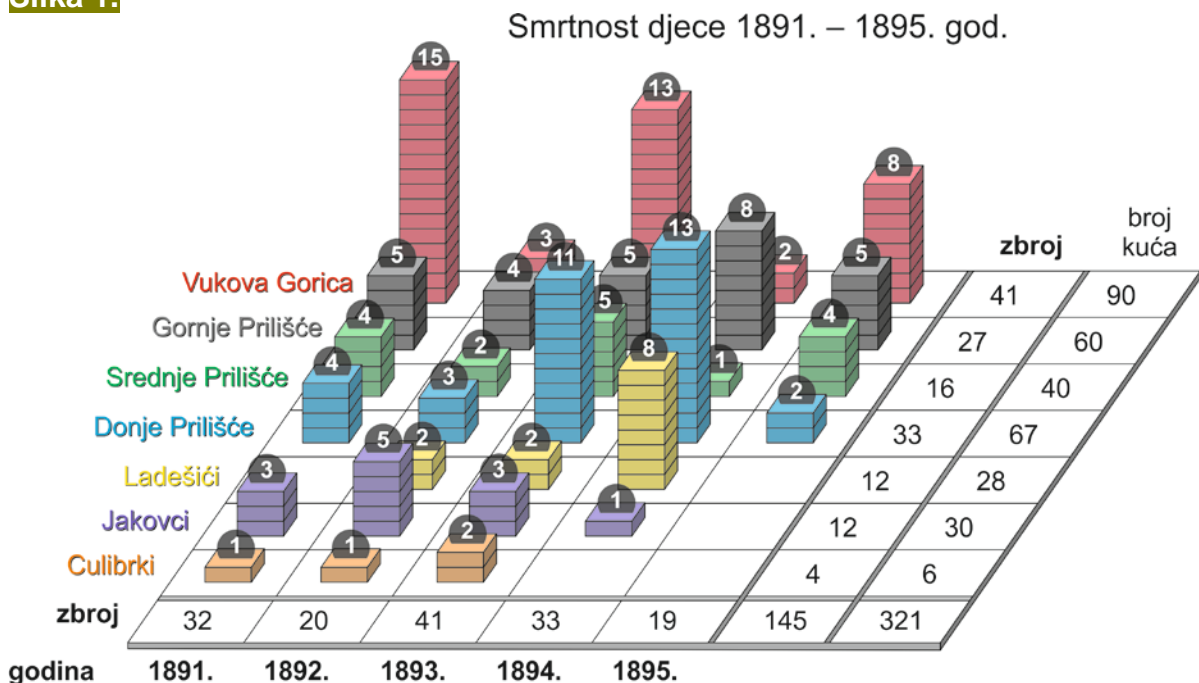
Iako brojke govore da je proljeće bilo najpovoljnije, a zima najnepovoljnija kao i da je jesen bila lošija od ljeta, vidljivo je i na ovom malenom uzorku da nema naglašenih razlika niti pravila. Poput prethodne tablice s mjesečnim podacima i ovaj petogodišnji pregled više govori da za ljude nepovoljne, hladne vremenske prilike, više pogoduju zarazama nego što ih povoljna godišnja doba smanjuju. Očito se ni danas ne možemo pouzdati u spasonosnost godišnjih promjena nego izlaz tražiti u preventivi i kurativi.

Epidemije nisu izmišljene

Ako nekome svi iznijeti podaci, stari 125 godina, nisu dovoljno dramatični iako su prošli stoljetnu kušnju, ako nekome nisu dovoljno upozorenje da i sadašnju COVID-19 pandemiju treba shvatiti itekako ozbiljno, ako netko i pored svega nalazi mjesta ignorirati epidemiologiju i cjelokupnu medicinu, neka pažljivo pogleda još jedan prilog (**Slika 1.**) i neka si predoči da ovi slikovito obojani stupovi nisu sazdani zgodnim blokovima nego da je to 145 crnih ljesova, ili još tužnije, 145 bijelih ljesovima male djece.

Onovremeni izgledi da takva nevolja zaobiđe vaš dom bili su samo polovični.

Slika 1.

Upoznavanjem povijesti možemo puno naučiti i trebali bismo to svrhovito koristiti. Oduprijeti se zarazama i zaštiti od njih, niti danas nije nimalo lako. Ne koristiti davna iskustva i današnja dostignuća medicine i drugih znanosti, ili ne pridržavati se vjerodostojnih preporuka - nerazumno je prema sebi i nepošteno prema najbližima, ali i prema svim drugima.

**Ne smijemo ponavljati greške, ni svoje niti tuđe,
jer na kocki je ono najvrjednije – zdravlje; ili čak i život!**

Istražio i obradio: Josip Volović

Grafička obrada: Dinka Volović